

HÁROM ÉVIG A GYERMEK MELLET – DE NEM MINDEN ÁRON. A KÖZVÉLEMÉNY A KISGYERMEKES ANYÁK MUNKÁBA ÁLLÁSÁRÓL¹

BLASKÓ ZSUZSA

A három évesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátásának megoldása évek óta a (köz)politikai figyelem középpontjában van Magyarországon. A kisgyermekes anyák alacsony foglalkoztatási mutatói, a szülői szabadságok rendszere, a bölcsődei férőhelyek száma, az alternatív ellátási formák elérhetősége mind-mind visszatérő témái a szakmai és a politikai diskurzusoknak is. Ennek ellenére igen keveset tudunk a téma társadalmi megítéléséről, arról, hogy milyen értékek és elvárások alakítják a kapcsolódó közvéleményt, és ezzel a szereplők viselkedését is. Erre vonatkozóan hivatkozási alapul többnyire csak meglehetősen általános, a nemi szerepek szélesebb tematikájába illeszkedő korábbi kutatási eredmények szolgálnak. A túlzott általánosságban túl ráadásul ezek az eredmények jellemzően nem a három évnél fiatalabb korosztályra, hanem egy tágabb korcsoportra vonatkoznak. A legtöbb korábbi felmérés egyszerűen azt vizsgálta, hogy mennyire tartja elfogadhatónak a közvélemény azt, ha egy kisgyermek – mégpedig a legtöbb vizsgálat esetében hat évesnél fiatalabb kisgyermek – anyja munkába áll. Az így levonható következtetések túlságosan általánosak és meglehetősen pontatlanok is ahhoz, hogy a három évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyákra vonatkozó társadalmi elvárásokra következtethessünk belőlük. Jelen tanulmányunkban ezért egy új vizsgálat eredményeinek bemutatásával igyekszünk ezekre a gyermekekre célzott, kellően árnyalt képet adni a problémáról.

Korábbi kutatások eredményei

A nemi ideológiákra vonatkozó vizsgálatokból leszűrhető, több évtizedes, mára már szakmai közhellyé vált tapasztalat, hogy a magyar társadalom nemi szerepfelfogása általánosságban konzervatívnak mondható és ez a tulajdonsága a 2000-es évek legelejéig lényegében nem változott (vö. pl. Pongrácz–S. Molnár 1994; Tóth 1995; Pongrácz 2001; Blaskó 2005; 2006). A kisgyermekes gondozására, és így az anyák otthonmaradására vonatkozó kérdések megítélése nagyjából beleszi-

¹ A tanulmány alapjául szolgáló kutatást az OTKA támogatta. Nyt. sz. 75909. Témavezető: Pongrácz Tiborné.

mult az általános trendbe. Eszerint a hetvenes évektől kezdődően széleskörű és egyre fokozódó egyetértés mutatkozott abban, hogy egy óvodás- vagy akár iskoláskorú kisgyermekre valószínűleg rossz hatással van, ha az anyja dolgozik. A három éves gyecs bevezetését követő első idevágó hazai vizsgálat a Népeségterudományi Kutatóintézetben (NKI) készült 1974-ben. Az abban feltett kérdés igen tág korcsoportra, a 10 év alatti gyermekek gondozására vonatkozott. A kérdőív-kérdés azt tudakolta, hogy a közvélemény pártfogolná-e, ha „a kereső nők (gyakorlatilag minden fiatal nő az volt!) kisebb, pl. 10 éves kor alatti gyermek mellett otthon maradnának”, vagy pedig azt tartanák-e helyesnek, hogy „ha csak lehet, kisebb gyermekek mellett is folytassák kereső munkájukat”. A +32 pontos egyetértés-index az „otthonmaradás-pártiak” mintegy kétharmados fölényét jelezte (S. Molnár 2009, 46.). Bár az eredmények nem közvetlenül összevethetők, úgy tűnik, hogy a nyolcvanas évek során, majd bizonyos mértékig a rendszerváltás után is az otthonmaradás-pártiság erősödése volt jellemző. Az NKI nyolcvanas években végzett közvélemény-kutatásainak idevágó eredményeiről S. Molnár a következőképpen ír: „Míg 1985-ben nyomatékosan tiltakoztak a feltételezés ellen, mi szerint a „dolgozó anyák” nem biztosítanak elég jó nevelést, az évtized végén a szemléletmód skeptikusabbá vált: fele-fele arányban oszlottak meg az egyetértő/nem egyetértő vélemények. A dolgozó anya nimbusza, a gyermek számára példaképként történő megjelenése is veszített népszerűségéből.” (S. Molnár 2009, 51.).

A várakozásokkal ellentétben a rendszerváltozás környékén a tendencia kis mértékben még fel is erősödött. Az 1988-as és 1994-es ISSP vizsgálatok eredményeiből kitűnik, hogy ebben az időszakban tovább nőtt a kisgyermekével otthon maradó anya-kép népszerűsége. Hat év alatt 28-ról 49 százalékra emelkedett azok aránya, akik teljesen egyetértettek azzal, hogy hat éves kor alatt egy kisgyermek megsínyli, ha az anyja munkába áll (1. táblázat). 1994 és 2002 között azután lassú visszarendeződés volt megfigyelhető. Ekkor kis mértékben ugyan, de csökkenni kezdett a kisgyermekes anyák munkavállalásával szembeni ellenszenv (Blaskó 2006).²

² Bár más megfogalmazást használt, de ugyancsak a 6 év alatti korosztályra vonatkozott a 2000-es nemzetközi PPA vizsgálat kérdésfeltevése. A többség ekkor is egyetértett azzal, hogy „Egy óvodáskorú gyermek valószínűleg megsínyli, ha az anyja dolgozik” (S. Molnár 2009).

1. „Hat éves kor előtt egy kisgyermek mindenképpen megsínyli,
ha az anyja dolgozik.”

Az állítással egyetértő/nem egyetértő vélemények megoszlása,
1988, 1994, 2002 (%)

“A child under 6 suffers if his or her mother works”
Distribution of opinions agreeing/disagreeing with the statement,
1988, 1994, 2002, %

A kérdés éve	Az állítással					Össze- sen	Eset- szám
	egyáltalán nem ért egyet 1	2	3	4	teljesen egyetért 5		
1988	1,6	16,3	11,5	42,3	28,3	100,0	1719
1994	3,9	7,6	15,3	23,6	49,5	100,0	1475
2002	2,6	15,5	16,4	32,0	33,5	100,0	1010

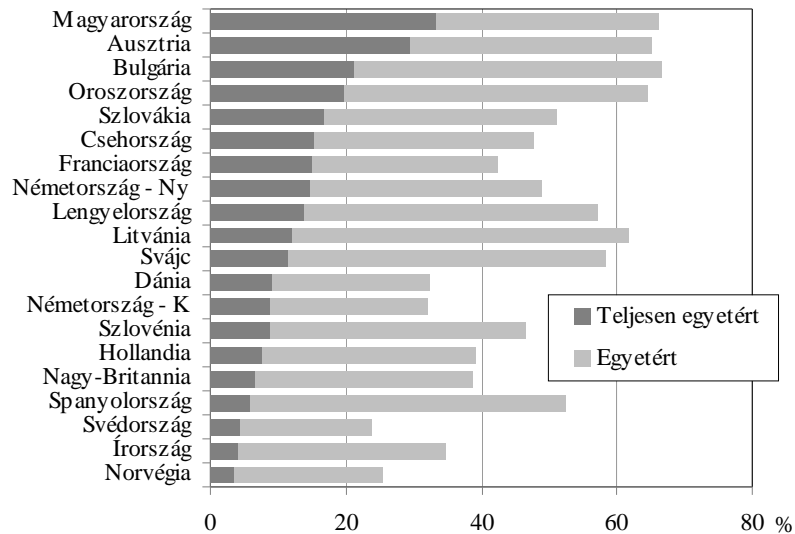
Forrás: Az ISSP 1988, 1994, 2002 évi adatfelvételeinek magyarországi adatai 18 éves és idősebb férfiak és nők országos mintáján.

Hogy tágabb kontextusban is értékelni tudjuk a hazai közvéleményt, érdemes egy pillantást vetni a 2002. évi ISSP vizsgálat nemzetközi eredményeire is. Az I. ábra azt mutatja, hogy Magyarországon az otthonmaradás-pártiság az ekkorra bekövetkezett csökkenés ellenére is kiemelkedő volt. A „Hat éves kor alatt megsínyli egy kisgyerek, ha az anyja dolgozik” kijelentés megítélését vizsgálva jól látszik, hogy számos európai ország között nálunk volt legnagyobb az állítással teljesen egyetértők tábora. Az egyetértők és a teljesen egyetértők (4-es és 5-ös osztályzatot adók) teljes részesedését tekintve is az élbolyba tartoztunk 2002-ben.³

Tárgyalt témánk egy másik – a nemzetközi kutatásokban és nálunk is többször alkalmazott – kérdőív-kérdése, hogy „mit csináljon a nő, amikor van olyan gyereke, aki még nem jár iskolába?”. A kérdésfeltevés a teljes állású munkavégzés, a részmunkaidős állás és a teljes otthonmaradás közötti választásra kéri a válaszadókat. A 2. táblázat a válaszok hazai megoszlását mutatja be három időpontban. Az eredmények így módon is az otthonmaradás-pártiság fokozódását, majd visszaesését mutatják a rendszerváltozás körül. Ez esetben azonban a visszaesés jelentősebb annál, mint ahogyan azt az előző kérdésfeltevésnél tapasztalhattuk. 2002-ben ugyanis már azonos arányban voltak azok, akik szerint az iskolába még nem járó

³ Az angol nyelvű kérdőívben az állítás pontos szövege: „A preschool child suffers if his or her mother works”. Az eredmények az egyes országokban legalább 1000 fős, a felnőtt lakosságot reprezentáló mintákon alapulnak. A közölt arányszámok olyan megoszlásokból származnak, amelyben a válaszolni nem tudók nem szerepelnek

gyermeket nevelő anyának otthon kell maradnia és azok, akik a részdős munkavállalást megfelelő megoldásnak tartanák az ilyen nők számára.

Forrás: Az ISSP 2002. évi adatfelvétele.

I. „Hatéves kora előtt mindenképpen megsínyli egy kisgyerek,
ha az anyja dolgozik”

Az állítással egyetértők aránya 20 európai országban, 2002 (%)

“A child under 6 suffers if his or her mother works”

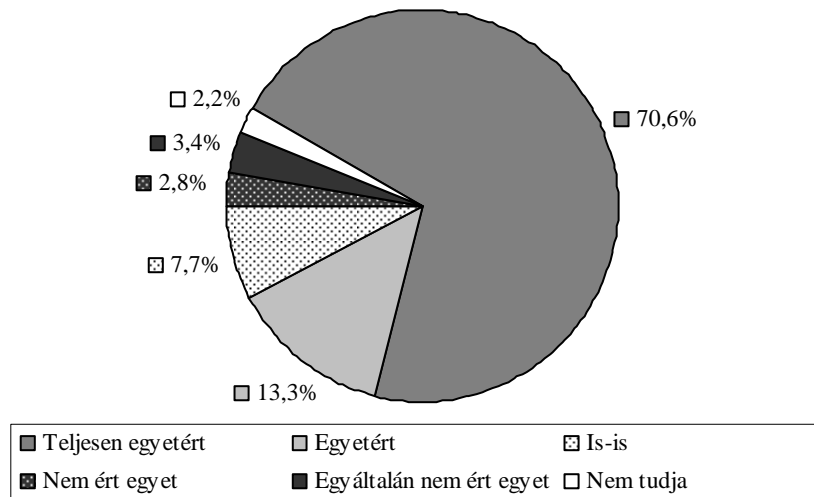
Proportion of respondents agreeing with the statement in 20 European countries,
2002, %

2. „Mit csináljon a nő, ha van olyan gyermeke, aki még nem jár iskolába?”
 A vélemények alakulása, 1988, 1994, 2002 (%)
 “What should a woman do, if she has a child, who does not go to school yet?
 (Options: work full time / work part time / stay at home / does not know”
 Set of opinions, 1988, 1994, 2002, %

A kérdés éve	Megfelelőnek tartott megoldás, ha az anya...				Össze- sen	Eset- szám
	teljes mun- kaidőben dolgozik	részmun- kaidőben dolgozik	otthon marad	nem tudja		
1988	8	40	51	1	100	1740
1994	5	31	63	1	100	1496
2002	6	46	46	1	100	1075

Forrás: Az ISSP 1988, 1994, 2002. évi adatfelvételeinek magyarországi adatai. 18 éves és idősebb férfiak és nők országos mintáján.

Az eddig bemutatott eredmények kivétel nélkül a bennünket érdeklőnél szélesebb gyermek-korosztályra, a hat év alattiakra vonatkoztak. Tudásunk szerint a Népeségtudományi Kutatóintézet „Életünk Fordulópontjai” című panel-vizsgálatának 2004. évi adatfelvétele az egyetlen olyan vizsgálat, amely a „szokásos” kérdésformában, ám nem a 0–6 évesekre, hanem a három év alattiakra vonatkozóan vizsgálta az anya munkába állásával kapcsolatos nézeteket. Akármelyik (korábbi vagy későbbi) vizsgálat eredményeivel is vetjük egybe e kérdés megítélését, szembeszökő az üzenet: az anya munkavállalását 3 évnél fiatalabb kisgyermek mellett a lakosság még sokkal nagyobb arányban tartja károsnak, mint ahogyan azt a 6 év alattiakra vonatkozóan bármikor is tette. 2004-ben 10 megkérdezett közül 7 teljesen egyetértett azzal, hogy hároméves kor előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni. További 13% ugyancsak osztotta ezt a véleményt, míg kifejezett egyet nem értést mindössze 6 százalék jelzett. Bár elképzelhető, hogy a rendkívül magas egyetértési arányhoz az is hozzájárult, hogy a kérdés szövegében az „eljár dolgozni” megfogalmazás szerepel, ami kizárja a rugalmasabb, otthonról is folytatható munkavégzési formákat, az eredmény mindenképpen figyelemre méltó és kellően motiválja a téma részletesebb vizsgálatát.

Forrás: NKI, 2004. Esetszám: 13 540.

II. „Hároméves kor előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni”
 Az egyetértő/nem egyetértő vélemények megoszlása, 2004 (%)
 “A child under 3 suffers if his or her mother works”
 Distribution of opinions agreeing/disagreeing with the statement,
 2004, %

A vizsgálat és hipotézisek

A következőkben a szokásosnál alaposabb vizsgálatnak vetjük alá a magyar társadalomban a 3 év alatti kisgyermek gondozásáról, valamint anyaszerepről élő képet és elvárásokat. Ehhez a 2009 őszén készült, „Családi értékek” című kérdőíves adatfelvétel eredményeit használjuk fel⁴. Az 1500 fős vizsgálati minta a 18 és 50 év közötti lakosságot reprezentálja a főbb társadalmi jellemzők mentén.

E kutatásban módunk nyílt arra, hogy célirányosan az itt tárgyalt problémák vizsgálatára és az éppen aktuális családpolitikai változásokra is reflektálva alakítsuk ki vizsgálati kérdéseinket. Ezek összeállításánál alapvetően arra számítottunk, hogy – a 2004. évi adatfelvétel eredményeihez hasonlóan – a három év alatti gyermekekre vonatkozóan jelentősen nagyobb mértékű otthonmaradás-pártiságot tapasztalunk majd a megkérdezettek részéről, mint amekkorát a hat

⁴ Az adatfelvételt a TÁRKI végezte.

év alatti korcsoportra vonatkozóan találtak a korábbi vizsgálatok. Azt is feltételeztük, hogy célzottan megfogalmazott és a körülményeket jobban számításba vevő vizsgálati kérdések segítségével árnyaltabb eredményhez jutunk: *a három évig tartó főállású-anyaszerep elvárásának intenzitása talán mégsem annyira erőteljes a magyar társadalomban, mint ahogyan azt a korábbi vizsgálatok sejtetni engedik.* Egyrészt arra számítottunk, hogy az anya (legalább) három évig tartó otthonmaradását is kevesebben tartják kiemelten fontosnak, mint ahogyan azt a 2004. évi „hagyományos” vizsgálati mód sugallja, másrészt pedig azt vártuk, hogy az otthonmaradást fontosnak tartók véleménye is rugalmas bizonyos fokig, vagyis egyes körülmények mérlegelésével módosul. Összességében tehát azt vártuk, hogy *a magyar társadalom alapvetően fontosnak tartja ugyan a három éves teljes állású anyaság intézményét, mégsem utasítja el egyértelműen az anyák ennél korábbi munkavállalását.* Hipotéziseinket részben technikai, részben pedig tartalmi okokkal tudjuk alátámasztani.

Technikai szempont, hogy az általánosan megszokott vizsgálati kérdések nem adnak lehetőséget a gyermek első, második és harmadik életévének évjáratonkénti szétválasztására (sőt mint láttuk, a legtöbb esetben az első hat éven belüli életévének megkülönböztetésekre sem). Emiatt eleve ki van zárva annak lehetősége, hogy különbséget tegyünk a (legalább) 3 éves otthonmaradást fontosnak tartók és azok között, akik szerint valójában csak egy (vagy két) évig van nagy szükség az anyai jelenlétre. A „szokásos” kérdésfeltevések mellett mindkét csoportot egyformán „konzervatívnak” szokás címkézni. Ezen a problémán vizsgálatunkban egyszerűen úgy léptünk túl, hogy a kérdezetteknek lehetőséget adtunk arra: maguk jelöljék meg, hány évig tartják fontosnak, hogy az anya otthon maradjon kisgyermekével.

A korábbi kutatási eredmények egy másik, immár nem technikai, hanem tartalmi magyarázatának azt tartjuk, hogy az anya „munkába állásának” fogalma a magyar társadalom tagjainak többségében feltehetően a tipikusnak tekinthető (legalább) napi 8 órás, meglehetősen rugalmatlan körülmények között végzett munka képzetét kelti. Ebből kiindulva azt feltételeztük, hogy a kisgyermekes nők munkába állásának határozott elutasítása sok esetben nem a pénzkereső munkavégzésre általában, hanem a családdal csak súlyos nehézségek és kompromisszumok árán összeegyeztethető munkavégzésre vonatkozik. Erre engedtek következtetni azok a korábban már bemutatott eredmények is, amelyek a részidős munkavállalás széles körű (és fokozódó) elfogadottságát mutatták az ezredforduló környékén. Szintúgy alátámasztják feltevésünket egy korábbi interjú vizsgálatunk eredményei is. Két-három éves korú gyermekükkel hivatalosan „otthon lévő”, „nem dolgozó”, az anyai jelenléte fontosnak valló anyák között nagy számban találtunk ugyanis olyan válaszadót, aki valójában térben és/vagy időben rugalmasan, a napi 8-nál jelentősen kisebb óraszámban dolgozott, illetve az ilyen jellegű munkavégzést megengedhetőnek tartotta (Blaskó 2011; Fodor–Kispéter 2011). Mindezen tapasztalatok alapján arra számítottunk,

hogy például részmunkaidős, vagy otthonról végezhető munkára gondolva a közvélemény is megengedőbb, és az ilyen típusú munkába állást nagyobb arányban tartja elfogadhatónak már a gyermek harmadik életévének betöltése előtt is.

Feltételeztük ezeken túl azt is, hogy nem csupán a munkavégzés módja, hanem annak motivációja is befolyásolja, hogyan ítéli meg a lakosság az anya munkavállalását. Tekintettel a hazai jövedelmi viszonyokra, illetve a munkaerőpiac állapotára, igen valószínű, hogy sokak szemében az anyagi kényszer még az anya viszonylag korai munkába állását is legitimálja. Arra is számítottunk, hogy az anyagi motiváció sokkal inkább elfogadott érv a közvélemény számára, mint az anya személyes, belső igénye a munkába állásra. Ezt a feltevésünket arra alapoztuk, hogy a nők szakmai törekvéseit, karrier-vágyát a magyar lakosság csak kevéssé ismeri el, és a családban betöltendő funkcióihoz képest jellemzően másodrendűnek tekinti.

Vizsgálatunk kialakítása idején napirenden, lefolytatása időszakában pedig már érvényben volt a Bajnai-kormány törvénymódosítása (2009), amely a 2010 áprilisa után született gyermekek esetében háromról két évre csökkentette volna a gyes folyósításának időtartamát. Ennek egyik következménye, hogy a vizsgált probléma intenzívebben volt jelen a közbeszédben – és így vélhetően a köztudatban is – mint egyébként. Azt azonban, hogy ez a fokozott figyelem milyen irányba befolyásolhatta a kérdésekre adott válaszokat, szisztematikus vizsgálat hiányában nem tudhatjuk. Mindenesetre vizsgálatunk eredményei (összhangban eredeti kutatói szándékainkkal) felfoghatók egy, a több-évtizede fennálló kisgyermek-gondozási gyakorlatot megváltoztatni szándékozó beavatkozás társadalmi fogadtatásának előrejelzéseként is. Különösen igaz ez arra a néhány kérdésre, amelyekkel tanulmányunkat zárjuk majd. Ezek azt firtatják, milyen alternatív megoldásokat tartának elfogadhatónak a kérdezetek abban az esetben, ha a támogatott otthonmaradás ideje három évről kettőre rövidülne.

Végezetül fel kell hívnunk a figyelmet vizsgálatunk egy korlátjára. Arra ugyanis, hogy a vizsgált sokaság nem a felnőtt lakosság egésze, hanem csupán a 18-50 éves korcsoport. Témánk szempontjából nyilvánvaló problémát jelent, hogy így nem ismerhetjük meg a nagyszülői korosztály véleményét az anyák munkába állásáról – márpedig ők vélhetően valódi, közvetlen hatással lehetnek a kisgyermekes szülők döntéseire.

Eredmények

Az itt is elemzett „Családi értékek” kutatásban szereplő, nemi szerepekkel és a családi étellel kapcsolatos egyéb kérdéseket vizsgálva Pongrácz és S. Molnár (2011) már megmutatták, hogy azokban számottevő mértékben csökkent a konzervatív nézeteket vallók aránya a korábbi időszakokhoz képest. Az anya-

szereppel kapcsolatos egyetlen olyan kérdésünk, amely közvetlen összehasonlíthatóságot biztosít korábbi eredményekkel, szintén látványos „liberalizálódást” jelez. Azzal az állítással, hogy „Hat éves kora előtt mindenképp megsínyli egy kisgyerek, ha az anyja dolgozik” ezúttal a kérdezetteknek csupán 36 százaléka értett egyet (4-es vagy 5-ös osztályzat), ami jóval alacsonyabb, mint a hasonló kérdéssel 2002-ben kapott 60 százalékos arány.⁵

3. „Hatéves kora előtt mindenképpen megsínyli egy kisgyermek,
ha az anyja dolgozik”

Az állítással egyetértő/nem egyetértő vélemények alakulása, 2002, 2009 (%)

“A child under 6 suffers if his or her mother works”

Change of opinions agreeing/disagreeing with the statement, 2002, %

A kérdés éve	Az állítással						Összesen
	egyáltalán nem ért egyet 1	2	3	4	teljesen egyetért 5	nem tudja	
2002	3,2	18,2	17,5	29,9	29,9	1,4	100,0
2009	17,3	14,5	31,6	18,7	17,4	0,6	100,0

Forrás: Az ISSP 2002. évi adatfelvétele és „Családi értékek” 2009 (NKI) adatai, 18–50 év közötti férfiak és nők országos mintáján.

Bár a három év alatti gyermek-korosztályra vonatkozóan nem tettünk fel közvetlen összehasonlíthatóságot biztosító kérdést, eredményeink azt sejtetik, hogy a bölcsődés korú gyermeket nevelő anyákkal kapcsolatban nem zajlott le ehhez hasonló változás. Vagyis vizsgálatunk azt mutatja, hogy a kétezres évek során sem csökkent azok tábora, akik az otthonmaradást tartják számukra az ideális választásnak. Ráadásul az a hipotézisünk sem teljesült, hogy a rugalmasabb válaszadási lehetőséget nyújtó kérdésfeltevés mellett kisebb arányban találunk olyanokat, akik kifejezetten a 3 évig való otthonmaradáshoz ragaszkodnak.

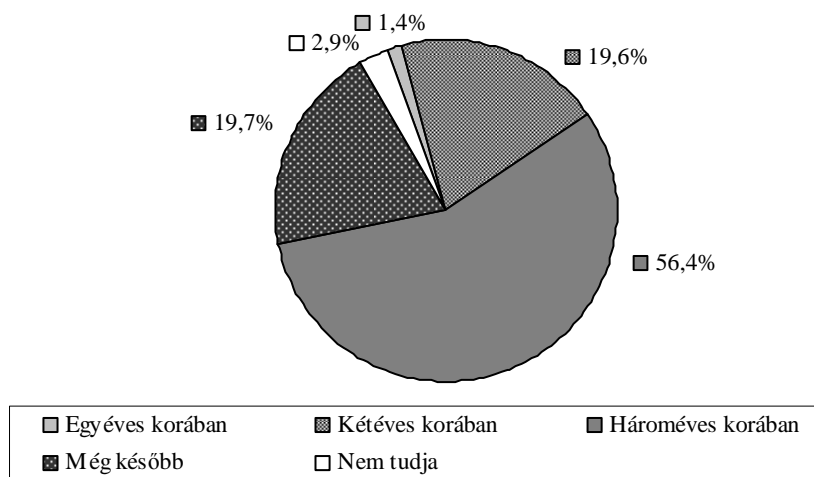
Arra voltunk tehát kíváncsiak, hogy ha szabadon választhatnak, hány éves korban jelölik meg az emberek azt a határt, amikortól a kisgyermek anyja szerintük munkát vállalhat.⁶ Azt találtuk, hogy ilyen módon, szabadon döntve is a többség (56%) hároméves kornál, vagy még később (20%) húzza meg ezt a választóvonalat. Az egyéves kort csak egy jelentéktelen kisebbség jelölte meg, a vizsgált

⁵ A pontosabb összehasonlíthatóság kedvéért a 2002. évi mintán az új adatfelvételéhez hasonló korcsoportra, a 18–50 évesekre számított adatokat közöljük. Az idősök elhagyása (mint az az 1. táblázattal való összevetésből látható) csak igen kis mértékben módosította az akkori válaszmegoszlásokat.

⁶ A kérdés pontos szövege a következő volt: „Ön szerint általában a kisgyermek hány éves korában fogadható el, hogy az anyja munkát vállaljon?” A kérdezettek válaszlapok segítségével választhattak az alábbi lehetőségek közül: egy éves korban / két éves korban / három éves korban / később / nem tudja

korosztály egyötöde pedig a jelenlegi magyar gyakorlat megengedőbb változatát, a kétéves kori visszatérést tartja megfelelőnek.

Bár közvetlen összehasonlításra nincsen mód, mégis érdemes ezeket az adatokat összevetni a már idézett, 2004-es eredményekkel. A II. ábrán bemutatott értékeket az 50 évesnél fiatalabb korcsoportra újraszámolva azt kapjuk, hogy akkor a válaszadók 66 százaléka teljes mértékben egyetértett, további 15 százaléka pedig egyetértett azzal, hogy három év alatt megsínyli egy kisgyereket, ha az anyja eljár dolgozni.⁷ Ennek az összesen 80 százalékos egyetértői tábornak a nagysága pedig nem tér el érdemben a 2009-ben, a rugalmasabb kérdezői módszerrel mért 76 százalékos egyetértési aránytól. Vagyis – eltérően sok más családi értékkel kapcsolatos témától – úgy tűnik, hogy a 3 év alatti gyermekek gondozásával kapcsolatos elvárások nem, vagy legfeljebb minimális mértékben mozdultak el az alapvetően családcentrikus kiinduló pontból a 2000-es évek során.

III. „Ön szerint általánosságban a kisgyermek hány éves korában fogadható el, hogy az anya munkát vállaljon?”

A vélemények megoszlása, 2009 (%)

“In your mind at which age of the child is it acceptable for a mother to get employed?”

Distribution of opinions, 2009, %.

⁷ Tökéletesen összehasonlítható mintákat úgy kapunk, ha mindkét adatbázisban a 21–50 éves korosztályra számítjuk ki az adatokat. Ha a 2009-es felvétel mintáját ennek megfelelően szűkítjük, akkor a válaszmegoszlások a következők lesznek az „általánosságban mikor jó, ha az anya munkába áll?” kérdésre: „a gyermek 1 éves korában”: 2%; „a gyermek 2 éves korában”: 20%; „a gyermek 3 éves korában”: 56%; „ennél később”: 20%; nem tudja: 2%. A megoszlás tehát lényegében nem tér el a teljes, 18–50 éves mintán számítottól.

A 2009. évi eredményeinket részletesebben vizsgálva kiderül még, hogy a (legalább) hároméves korhoz való ragaszkodás erőteljesebb valamelyest a férfiak, mint a nők körében, az iskolázatlanok, mint az iskolázottak között, valamint a városokban élőkhez képest a községek lakói között. A 3 éves kor előtti (de inkább csak 2 éves kor utáni) munkába állást elfogadók közé tartozik a nők 24, a városokban élők 27, az érettségizettek 27 és a diplomások 30 százaléka. Nem befolyásolja érdemben a véleményeket sem a kérdezett életkora, sem pedig az, hogy nevel(t)-e gyermeket.

A továbbiakban azzal foglalkozunk, hogy megengedőbbé válik-e a közvélemény akkor, ha nem általánosságban, vagy (kizárólag) a gyermek érdekeit szem előtt tartva, hanem egyéb szempontokat is mérlegelve kell megítélni az anya munkába állását. Mint jeleztük, három ilyen körülményt vizsgálunk: a család anyagi szükségleteinek, a munkavállalás körülményeinek, valamint az anya személyes motivációinak az alakulását. Ehhez részben az előbb bemutatott kérdés módosított, tehát azzal összehasonlítási lehetőséget biztosító változatait használtuk, részben pedig egyéb, kiegészítő kérdéseket.

Ha arra kérjük a válaszadókat, vegyék számításba a család anyagi szükségleteit is, és arról formáljanak véleményt, hogy mi az a legkorábbi időpont, amikor az anya munkába állása elfogadható akkor, ha a *család nehéz anyagi helyzetben van, és szükség van az anya keresetére*, a korábban bemutatottól jelentősen eltérő válaszmezőslést kapunk. Ilyen körülmények között ugyanis a kérdezetteknek már csupán kisebb része (26%) ragaszkodik a három éves otthonmaradáshoz, vagy tart fontosnak ennél is hosszabb időt (4%). A relatív többség (46%) megelégedne két évvel, míg azok száma sem elhanyagolható, akik ennél is rövidebb időt is elégségesnek tartanak (18%) (IV. ábra). Az anyagi nehézségekkel szembeni megértő hozzáállást tanúsítják egyébként azok a válaszok is, amelyekben a kérdezettek egyetértésük mértékét fejezheték az alábbi kijelentéssel: *Attól egy nő még jó anya lehet, hogy anyagi okból visszamegy dolgozni még mielőtt a gyermeke betölti a 3. évét*. Ezzel az állítással a kérdezettek csaknem fele teljesen egyetért, további 29 százaléka egyetért, 16 százalék egyet is ért meg nem is. Ugyanakkor minden huszadik megkérdezett azt is helyteleníti, ha egy anya anyagi okokból áll munkába a gyermek 3 éves kora előtt.

Az ideális munkába állási időpontot befolyásoló motivációk között még az anya személyes igényeit vettük számba. Kérdésünk úgy hangzott, *„Ön szerint legkorábban mikor fogadható el, hogy az anya visszamenjen dolgozni, abban az esetben, ha egy anyának hiányzik a munka, a munkahely, és már szívesen dolgozna?”* Figyelemre méltó, hogy ez a magyarázat is elég sok esetben talál szimpátiára, és befolyásolja a közmegítélés alakulását – persze korántsem olyan mértékben, mint az anyagi rászorultság. Kizárólag az anya igényeire való tekintettel a gyermek egyéves korában még csak kevesen (9%), kétéves korában azonban már viszonylag sokan (39%) tartják elfogadhatónak a munkába állást.

A többiek ilyen esetekben (is) ragaszkodnának a 3 éves kori (39%) vagy még későbbi (8%) időpont kiválásához.

Más jellegű, a munkavállalásról szóló döntésen túl az (anyai) munkavállalás következményeit is befolyásoló tényező a végezhető *munka jellege*. Ennek vizsgálatára feltettük először is a „klasszikusan” az első hat évre megfogalmazott kérdést, ám ezúttal az első három év vonatkozásában: mit tegyen az anya, amíg a legkisebb gyermeke nem éri el az óvodás kort? A kérdésre a többség (68%) azt a választ adta, hogy legjobb az, ha ebben az időszakban az anya otthon marad.⁸ 28 százalék gondolta azt, hogy a részmunka-idő a legjobb megoldás, míg az anya teljes idős munkavállalását csupán egy elenyésző kisebbség (3%) támogatta. A teljes három éves időszakra vonatkoztatva tehát a részmunkaidős munkavégzés nem teljesen ellenszenves a magyar társadalomban – bár ebben a formában nem is bizonyult kifejezetten népszerű választásnak. Azonban akkor, ha az első három éven belül módot adunk a differenciálásra, kiderül, hogy a részidős munkavégzést a vizsgált csoport többsége már a gyermek harmadik születésnapja előtt elfogadhatónak tartja. Már egyéves kortól egyetért ezzel 14%, kétéves kortól további 49% – a hároméves határhoz ebben az esetben „csupán” 30% ragaszkodik, illetve még tovább várna 3%. Még jelentősebb változást hoz a munkavállalás megítélésében, ha nem (csak) a munkavégzés ideje rövidül le, hanem annak helyszíne (is) megváltozik. Ha ugyanis arról van szó, hogy az anya otthonról végezheti a munkáját kötetlen munkaidőben, akkor mintegy egyötödnnyire szűkül a hároméves korhatárhoz ragaszkodók köre. Egy számottevő csoport (36%) így már egyéves kortól is elfogadhatónak tartja az otthoni munkavégzést, míg csaknem ugyanennyien (40%) a kétéves kor tájékán való munkakezdést támogatják. Vagyis ilyen esetben a nagy többség „feloldja” a hároméves szabályt, és nem lát kivétlnivalót abban, ha a gyermek mellett dolgozik az anya.⁹ Ez még akkor is figyelemre méltó eredmény, ha az otthoni, rugalmasan végezhető munka kisgyermek mellett, számos buktatót rejt magában, és csak igen kevesek számára jelenthet valódi opciót.

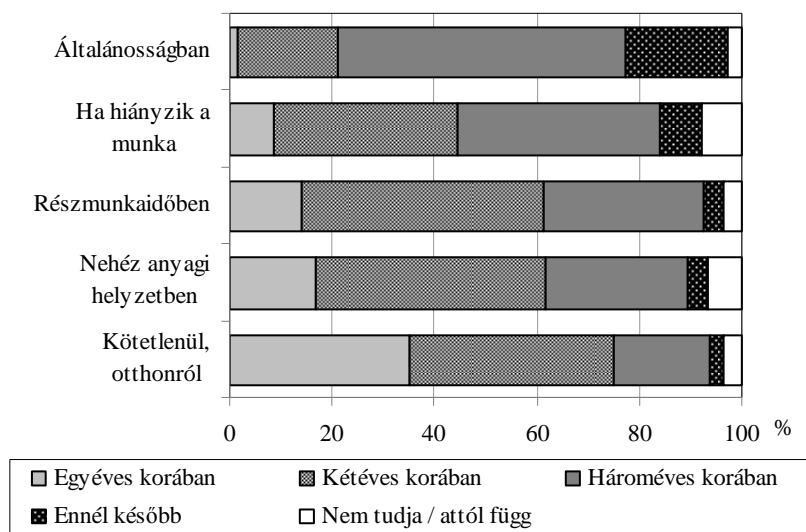
Összességében a munkakörülmények rugalmasságával együtt nagy mértékben rugalmassá váló közvélekedés azt jelzi, hogy az általános helyzetre vonatkozó kérdésekre adott munkavégzés-ellenes válaszok nem függetlenek a magyar társadalomban élő munka-képtől, amely jellemzően az otthontól távol, teljes állásban, sokszor napi 8–10 órán keresztül végzett munkát mutat. Ennél

⁸ Ez a kérdésünk a 2. táblázatban bemutatott „hagyományos” kérdés újrafogalmazása volt a három évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetére. Megint csak jól látható, hogy hatról három éves korra elmozdulva (az időközben bekövetkezett „modernizálódás” ellenére is) jócskán fokozódott az otthonmaradás támogatottsága.

⁹ Ehhez valószínűleg hozzájárul az a vélemény, hogy így nincsen szükség alternatív gyermekgondozási lehetőségre, az anya a munkával párhuzamosan a gyermeket is el tudja látni, tehát az alapvetően anyai gondoskodás szempontja nem sérül.

kevésbé korlátozó körülmények között a gyermeknevelés és a munkavégzés összeegyeztetése már sokkal többek számára jelent elfogadható alternatívát – még három évnél fiatalabb gyermek mellett is.

Az IV. ábra a válaszok öt hasonló jellegű kérdésre adott megoszlásait teszi összehasonlíthatóvá. Jól látszik, hogy az alapvetően meglehetősen szigorú, otthonmaradás-párti (fiatal) közvéleményt jelentős mértékben képesek befolyásolni az egyedi körülmények: akár a munkába állás oka, akár a vállalt munka jellege. Minden, általunk vizsgált tényező más-más mértékben ugyan, de enyhítette a vélemények „szigorát”. A válaszok módusza szinte minden esetben (az anya személyes motivációit kivéve) két évre került át a korábbi háromról. A kétéves gyermek melletti munkába állást tehát számos esetben elfogadhatónak tartja a 18–50 évesek többsége – a két évhez azonban többségük ragaszkodik. Ennél rövidebb idejű „főállású anyaság” csak akkor számít széles körben elfogadhatónak, ha munkáját az anya otthonából végzi.

IV. „Ön szerint legkorábban a gyermek hány éves korában fogadható el, hogy az anya visszamenjen dolgozni...?”

A válaszok megoszlása különféle feltételek mellett, 2009 (%)

“In your mind in which earliest age of the child is it acceptable for a mother to return to work...?”

Distribution of answers with certain conditions: in general / if she lacks her job / opportunity for part-time work / her income is needed / opportunity for working at home, flexibly, 2009

Általános tendencia, hogy a nők megengedőbbek a férfiaknál, a városokban – de főként a Budapesten – élők a községiéknél, a diplomások a kevésbé iskolázottaknál és a harmincasok a húszas vagy negyvenes éveikben járóknak. Az említett különbségek legkevésbé markánsan az otthonról végezhető munka megítélésénél rajzolódnak ki – ezt a helyzetet mérlegelve a legtöbb társadalmi csoportban hasonló vélemények alakulnak ki.

Ahogy arról már szó esett, a 2009. évi kérdőíves vizsgálat idején érvényben volt az a törvény-módosítás, amely a gyés folyósításának időtartamát háromról két évre csökkentette volna. Ennek fogadtatását vizsgálandó, megkérdeztük a vizsgálati személyeket, mit javasolnának egy anyának, akinek gyermeke kétéves korában megszűnik a járandósága: keressen munkát, amikor a gyermeke kétéves lesz, vagy a gyermek érdekében maradjon otthon, amíg a gyermek óvodás nem lesz, még ha rosszabb körülmények között is kell élniük. Kíváncsiak voltunk arra is, milyen ellátási formát tartanának megfelelőnek azoknak a kétéves gyermekeknek, akiknek az anyja ekkor munkába áll. Annak ellenére, hogy azóta a 2010-ben megalakult Orbán-kormány ezt a jogszabályi módosítást visszavonta, mégis fontosnak tartjuk közölni az ide vonatkozó eredményeinket. Úgy látjuk ugyanis, hogy a kapott válaszok túlmutatnak a konkrét jogszabály fogadtatásán, és általánosabb érvényű következtetésekre is lehetőséget adnak.

Az a kérdés, hogy mit javasolnának az új feltételek mellett azoknak a nőknek, akiknek gyermeke eléri a kétéves kort (álljanak-e munkába, vagy pedig igyekezzenek megoldani, hogy a gyés megszűnése ellenére is otthon maradhassanak), erőteljesen megosztotta a közvéleményt. Ha csak kis mértékben is, de többségbe került az a nézet, hogy ebben a helyzetben a munkába állást kell választani (51%), míg a kérdezettek 44 százaléka így is a hosszabb otthon maradáást támogatná. (A fennmaradó 5% nem tudott választ adni a kérdésre.)

Nem meglepő, hogy a probléma megítélése szoros összefüggésben van egy korábban tárgyalt véleménnyel, hogy ki milyen életkorú gyermek mellett tartaná *általánosságban* elfogadhatónak az anya munkába állását. Legnagyobb arányban természetesen azok támogatják az anya munkába állását a rövidített gyés lejártakor, akiknek egyébként is az a véleménye, hogy a gyermeknek elég, ha az anya egy, vagy kétéves koráig otthon marad vele. Az előbbi (szűk) csoportnak 89, míg az utóbbi (nagyobb) csoportnak 77 százaléka van ezen az állásponton (4. táblázat). Legnagyobb mértékű megosztottság abban a nagy létszámú csoportban jelentkezik, amely eleve a 3 éves kort tartotta határvonalnak. Itt lényegében egyforma nagyságú a munkavállalást támogatók és az otthon maradáást pártolók köre (49 és 47 százalék). Legerősebb ellenállás a törvényileg kikényszerített munkába állással szemben természetesen abban a csoportban jelenik meg, amelyik három évnél is hosszabb ideig szeretné az anyákat a gyermekük mellett tudni (ld. 4. tábla).

Egy olyan helyzetet, amelyben csak 2 évig biztosítják a gyest, az átlagosnál inkább készek lettek volna elfogadni a harmincasok, a legalább érettségivel rendelkezők, a vidéki városokban élők, és azok, akik saját bevallásuk szerint elég jó anyagi körülmények között élnek. Ezek az összefüggések többnyire akkor is fennállnak, ha a többi tényezőre (köztük az ideálisnak tartott visszatérési időre is) kontrollálunk. Az említett csoportok tehát akkor is hajlamosabbak elfogadón viszonyulni a korábbi, 2 év utáni munkába állás kényszeréhez, ha egyébként személyes véleményük szerint jobb lenne a legalább három évig való otthonmaradás.¹⁰ Feltételeztük, hogy a vizsgálat idején fennálló belpolitikai helyzetben a személyes politikai nézetek is hatást gyakorolhattak a gyest- rövidítésre való reakciókra, ám eredményeink ezt nem támasztották alá.¹¹

¹⁰ Az állítás egy logisztikus regresszió-számításon alapul, melynek függő változója annak valószínűsége, hogy valaki elfogadja a törvénymódosítás teremtette új körülményeket, és az anya munkába állását támogatja a gyest nélküli otthonmaradással szemben. A legerősebben meghatározó tényezőnek egyértelműen az ideális visszatérési időpontra vonatkozó személyes vélemény bizonyult, de a felsorolt tényezők többsége – a nem változójának kivételével – a többire kontrollálva is lényeges hatást gyakorol a kérdés megítélésére.

¹¹ 2009-ben a Bajnai Gordon irányította MSZP kormány népszerűsége igen alacsony volt, miközben a gyest lerövidítését ellenző Fidesz magasan állt. Kérdőívünkben nem szerepeltek közvetlenül a pártszimpátiára vonatkozó kérdések, ennek hiányában a 10-fokú politikai bal-jobb skálán adott önbesorolás hatását tudtuk csak ellenőrizni és azt nem találtuk szignifikánsnak. Elképzelhetőnek tartjuk azonban, hogy a pártpreferenciák hatása szignifikánsnak bizonyult volna.

4. „Mit tegyenek az anyák, ha a gyermek kétéves korában megszűnik a gyese?”
A válaszok megoszlása aszerint, hogy általánosságban (egyébként) a gyermek hány éves korában tartanák megfelelőnek az anya visszatérését a munkába, 2009, %

“What should mothers do if at the age of 2 of the child the GYES is abolished?”

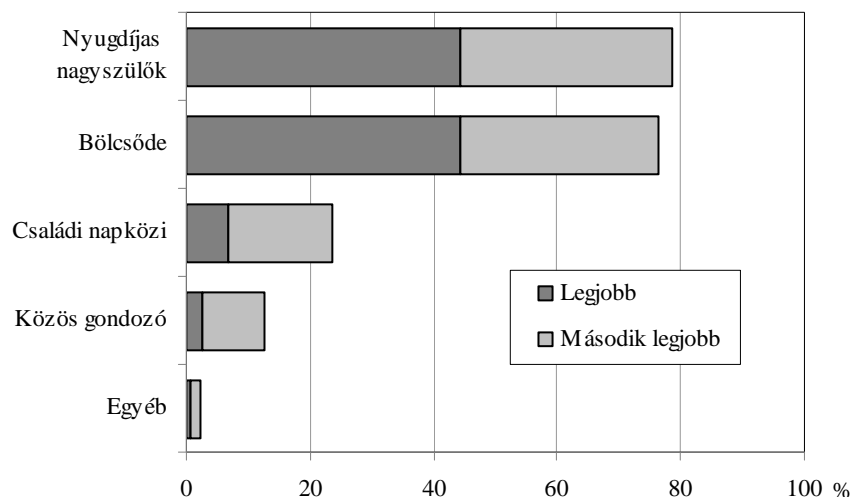
Distribution of answers according to the (otherwise general) opinion at which age of the child do they consider the re-employment of the mother appropriate, 2009, %.

Általánosságban (egyébként) mikor menjen vissza dolgozni az anya?	Esetszám	Mit tegyenek az anyák, ha csak 2 évig tart a gyese?			Összesen
		Keressenek munkát	Oldják meg, hogy otthon maradhasanak	Nem tudja	
Amikor a gyermek...					
1 éves	20	.	.	.	100,0
2 éves	297	77,2	16,8	6,0	100,0
3 éves	849	48,9	46,8	4,3	100,0
Még később	297	27,2	67,9	4,9	100,0
Nem tudja megítélni	44	47,7	25,2	27,1	100,0
Összesen és átlag	1504	50,7	43,8	5,4	100,0

Forrás: „Családi értékek” 2009. (NKI adatfelvétele 18–50 év közötti férfiak és nők országos mintáján)

Abban az esetben, ha az anyáknak (mégis) munkába kellene állniuk miután gyermekük betöltötte a kétéves kort, a megkérdezettek többsége szerint a nyugdíjas nagyszülőkre kellene bízni nap közben a gyermeket, vagy pedig bölcsődébe kellene adni. A felsoroltak közül a legtöbb kérdezett ezt a két lehetőséget említette első (44–44%), illetve második (34–32%) helyen. Ennél jóval kevesebben, de – az intézmény viszonylagos újdonságához és ritkaságához mérten – nem túlságosan kevesen javasolnák a családi napköziket mint első (7%), vagy második (17%) legjobb megoldást.

V. „Ha az anyának (mégis) munkába kell állnia, ki vigyázzon a kétéves gyerekre?”

Az első és a második legjobb megoldás említésének gyakorisága az egyes lehetőségeknél, 2009 (%)

“If the mother (still) has to get employed, which child-care solution do you prefer?”

Frequency of the first and second choices: grandparents' care / nursery/ family day care / shared baby-sitter / other, 2009, %

A legelterjedtebb kisgyermekkorú ellátást nyújtó intézményeknek, a bölcsődéknek a megítélését további kérdésekkel is vizsgáltuk. Azt találtuk, hogy a vizsgált népességnek mintegy fele tartja a bölcsődéket az anyai gondozás megfelelő alternatívájának a gyermek kétéves korától. Az alábbiakban bemutatott véleménymegoszlások azt is sejtetik, hogy a hároméves korig tartó anyai otthonmaradáshoz való ragaszkodás sok esetben nem annyira, vagy nem kizárólag a vélt gyermeki érdekeken alapul, hanem a megfelelő számú alternatív ellátó-hely hiányán is. Az általánosságban hároméves otthon maradáshoz pártolóknak ugyanis nem kevesebb, mint 40 százaléka értett egyet (4-es vagy 5-ös osztályzat) a következő kijelentéssel: „Ha elég bölcsőde lenne az országban, teljesen elfogadható lenne, hogy az anyák a gyermek kétéves kora után visszamenjenek dolgozni.” Figyelemre méltó, hogy még az „általánosságban” több mint három évet szükségesnek tartók közül is 26 százaléka így vélekedik.

5. „Ha elég bölcsőde lenne az országban, teljesen elfogadható lenne, hogy az anyák a gyermek kétéves kora után visszamenjenek dolgozni.”

Az állítással egyetértő/nem egyetértő vélemények megoszlása aszerint, hogy általában (egyébként) a gyermek hány éves korában tartanak megfelelőnek az anya visszatérését a munkába, 2009 (%)

“If there were enough nurseries in the country, it would be fully acceptable that after the second birthday of their child the mothers return to work.”

Distribution of opinions agreeing/disagreeing with the statement based on the opinion, that (otherwise) in general at which age of the child do they consider appropriate for a mother to be re-employed, 2009, %.

Általánosságban (egyébként) mikor menjen vissza az anya dolgozni?	Az állítással						Összesen	Esetszám
	egyáltalán nem ért egyet 1	2	3	4	teljesen egyetért 5	nem tudja		
Amikor a gyermek:..								
1 éves	.	.	.	.	.	.	100,0	20
2 éves	2,0	3,5	23,6	42,1	28,6	0,2	100,0	297
3 éves	16,8	15,7	24,9	22,9	18,0	1,6	100,0	846
Még később	27,2	18,2	27,7	17,6	9,0	0,4	100,0	297
Nem tudja megítélni	6,5	0,0	38,4	16,1	13,7	25,2	100,0	44
Összesen és átlag	15,4	13,2	25,5	25,3	18,9	1,7	100,0	1504

Forrás: „Családi értékek” 2009. (NKI adatfelvétele 18–50 év közötti férfiak és nők országos mintáján.)

Következtetések

Tanulmányunkban több közelítésben is megmutattuk, hogy a kisgyermek (legalább) három évig tartó anyai gondozására vonatkozó elvárás erőteljesen jelen van ugyan a magyar társadalomban, ám inkább bizonyul egyfajta eszménynek, vagy a bölcsőde-hiány előidézte kényszernek, semmint következetesen képviselt társadalmi normának.

Az elv elterjedtségét jól mutatja, hogy vizsgálatunk szerint „általánosságban” tekintve a 18–50 év közötti férfiak és nők 56 százaléka vélekedik úgy, hogy három évig, további 20 százalék pedig, hogy még ennél is tovább otthon kellene maradniuk az anyáknak gyermekeikkel. Bár figyelemre méltó, hogy ezek az arányok nem utalnak az elvárások mérséklődésére 2004-hez képest, önmagában a hároméves korig való anyai gondozás igényének elterjedtsége nem meglepő. Magyarozatát véleményünk szerint a gyes-gyed rendszer intézményében, az ennek hatására, valamint a munkapiaci korlátoknak- és a gyermekellátó intézmények szűkösségének következtében kialakult több évtizedes gyakorlatban, valamint a gyakorlatot támogató közbeszéd hatásában kell keres-

nünk. Ami a kialakult gyakorlatot illeti: a kisgyermekes anyák a gyés bevezetését követően egyre növekvő arányban éltek a három évig, vagy ennél nem sokkal rövidebb ideig tartó otthonmaradás lehetőségével (Sándorné 1986; Bálint és Köllő 2007; OECD Family Database). Az pedig, hogy egy társadalmilag széles körűvé váló gyakorlat erős hatást gyakorolhat a kérdésről kialakuló vélekedésekre, szintén ismert tény. A magyar szülők többsége hároméves kora előtt nem, vagy csak azelőtt nem sokkal bízta másra (elsősorban ellátó intézményre, vagyis bölcsődére) gyermekét. Ez a tapasztalat vélhetően megerősítette a társadalomban azt a felfogást, hogy ez így van rendjén, így helyes, így természetes.¹² Ezt a nézetet támogatta az elmúlt évtizedek (nem annyira a közelmúlt, mint inkább a korábbi időszakok) közbeszéde is. Egy másik írásunkban (Blaskó 2011) interjú vizsgálatok alapján megállapítottuk, hogy elsősorban a gyermekpszichológusoknak az az érve volt erős hatással a kisgyermekes anyák álláspontjára, amely szerint a kisgyermek egészséges lelki fejlődéséhez elengedhetetlen a (legalább) hároméves korig tartó intenzív anyai jelenlét.

Jelen tanulmányunkban azonban megmutattuk azt is, hogy ez a szigorú elvárás az anyákkal szemben korántsem abszolút, sőt, a körülmények függvényében viszonylag rugalmasan alakul. A három éves elvárás sok esetben inkább egyfajta ideálként, eszményként működik, amelyet a körülmények és lehetőségek felülírhatnak. Az általunk vizsgált legkülönbözőbb helyzetekben az „általánosságban” három évhez ragaszkodóknak 36–73 százaléka volt hajlandó véleményét felülbírálni, és rövidebb otthonmaradási időtartamot is elfogadni. Ennek köszönhetően szinte minden vizsgált helyzetben¹³ többségbe kerültek azok, akik nem utasítják el az anyák három év előtti munkába állását.

Igen nagy mértékben növeli például a korábbi munkába állás iránti megértést a család nehéz anyagi helyzete. Erre gondolva az embereknek több mint 60 százaléka elfogadja a három év előtti munkavégzést. Kevésbé támogatott, de ugyancsak enyhít az elvárások szigorán az, ha az anyának hiányzik a munkája és szívesen dolgozna – ilyenkor a kérdezettek 44 százaléka fogadja el a korábbi munkába állást. Az egyéni motivációk mellett lényegesek az elérhető munkakörülmények is – a részmunkaidős munkavállalás lehetősége kisebb mértékben, míg az otthonról való munkavégzés számottevően növeli a munkapiacra való visszatérés előrehozását.

A hároméves kor tehát a legtöbb ember gondolkodásában nem tekinthető szigorúan rögzített választóvonalnak. Nem mozdítható azonban el tetszőleges mértékben: többnyire ennek egy évvel, a gyermek kétéves korára való előrehozása az, ami még elég széles körben elfogadottnak bizonyul. A gyermek kétéves kora előtt csupán egy szűk kisebbség, és ők is csak a körülmények egy része esetén tudják elképzelni, hogy az anya a munkát válassza a gyermekével való folyamatos együttlét helyett.

¹² Lásd ehhez az értékek adaptációjának mechanizmusáról pl. Lesthaeghe–Moors 2000.

¹³ Kivétel, ha az anya azért állna munkába, mert hiányzik neki a munkája.

A kétéves korhatár viszonylagos elfogadottságát további eredményeink is jelzik. Először is megmutattuk, hogy a Bajnai-kormány által tervezett rendszerben, amely a gyēs folyósítását két év után szüntette volna meg, a véleményt formálni tudók közül valamivel többen javasolták volna a helyzet elfogadását és az érintett anyáknak munkába állását, mint ahányan ilyen körülmények között is otthonmaradásra bíztatták volna őket. Kimutatható az is, hogy a kellő számú bölcsődei férőhely hiánya nagyban hozzájárul a három évesnél korábbi munkavállalás elutasításához. Ha lenne elegendő férőhely, akkor a kérdezetteknek 45 százaléka elfogadhatónak tartaná, hogy az anyák dolgozni kezdjenek gyermekük kétéves korában, további 26 százalék pedig legalábbis nem utasítaná ezt el.

Eredményeinkből két közvetlen következtetés is levonható a kapcsolódó szakpolitikák számára. Fontos lenne először is, hogy a kisgyermekes szülők igényeik szerint hozzáférhessenek rugalmas, a családi élettel összeegyeztethető munkalehetőségekhez.¹⁴ Ezen kívül pedig nem halasztható feladat a 3 évesnél fiatalabb korosztály napközbeni ellátását biztosító intézmények bővítése, a férőhelyek számának jelentős növelése sem. Természetesen egyik felvetés sem új, sok helyen sok szakértő jelezte már, hogy a rugalmas munkavégzési lehetőségek, valamint a kellő számú gyermekellátó hely hiánya objektív akadály a anyák korábbi munkába állásának. Vizsgálatunk alapján a máshol elmondottakhoz hozzátehetjük, hogy ezek a problémák nem kis részben felelősek azért is, hogy Magyarországon olyan sokan elutasítják a korán kezdődő nem-anyai gondozással szemben. Ezeknek az akadályoknak az elhárítása (egyéb kedvező hatásain túl) csökkentené a rövidebb otthonmaradással szembeni társadalmi ellenállást. Ez pedig nemcsak azért volna fontos, mert elfogadóbbá tenné a közvéleményt a jelenlegi szabadságolási rendszer esetleges változtatásaival szemben, hanem azért is, mert elősegítené egy toleránsabb, sokszínűbb szerepek elfogadását támogató közvélemény kialakulását. Ez utóbbi pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy a kisgyermekes nők szabadabban, mérsékeltebb társadalmi nyomás mellett dönthessenek a munkapiacra való visszatérésről.

¹⁴ Bár vizsgálatunkban az otthonról, rugalmasan végezhető munka társadalmi elfogadottságát (is) mértük közvetlen módon, nem gondoljuk, hogy a munka és gyermeknevelés összeegyeztethetőségéhez ez az út vezetne széles tömegek számára. Jelenleg, amikor a foglalkoztatottak többsége kötött időben, napi 8 órában, kötött helyszínen dolgozik, a rugalmasság jóval kisebb mértékű fokozása (például kisgyermekeseknek adott munkaidő-kedvezmény) is sokat javítana a kisgyermekesek helyzetén, és valószínűsíthetően szintén növelné a kisgyermek melletti munkavégzés elfogadottságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bálint M.–Köllő J. (2007): Gyermeknevelési támogatások. In Fazekas K.–Cseres-Gergely Zs.–Scharle Á. (szerk.): *Munkaerő-piaci Tükör*, MTA-KTI 2007.
- Blaskó Zsuzsa (2011): Hároméves kor alatt mindenképpen megsínyli? In Nagy I.–Pongrácz T.-né (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*. TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 156–170.
- Blaskó Zsuzsa (2010): Meddig maradjon otthon az anya? – a gyermekfejlődés szempontjai. Kutatási tapasztalatok és társadalompolitikai következtetések. *Esély* 2010/3. 89–116.
- Blaskó Zsuzsa (2005): Dolgozzanak-e a nők?: A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai, 1988, 1994, 2002. *Demográfia*, 2005/2–3. 259–287.
- Blaskó Zsuzsa (2006): *Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka*, KSH NKI Kutatási jelentések 82. KSH NKI, Budapest.
- Fodor Éva–Kispéter Erika (2011): Making the “reserve army” invisible. Lengthy parental leave and women’s economic marginalization in Hungary. *Kézirat*.
- Lesthaghe, R.–Moors, G. (2000): Életpályaváltások és értékorientáció: szelekció és adaptáció. *Demográfia*, 43/4. 405–444.
- Pongrácz Tiborné (2001): A család és a munka szerepe a nők életében. In Nagy I.–Pongrácz T.-né–Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI – Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 30–46.
- Pongrácz Tiborné–S. Molnár Edit (1994): Kisgyermekes apák és anyák szülői, családi attitűdjei négy európai országban. KSH NKI Kutatási jelentések, 52., KSH NKI, Budapest.
- Pongrácz, Tiborné–S. Molnár, Edit (2011): Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In Nagy I.–Pongrácz T.-né (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*. TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 192–206.
- Sándorné Dr. Horváth Erika (1986): *A Gyestől a Gyedig*. A Magyar Nők Országos Tanácsa. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- S. Molnár Edit (2009): Gyermekszám-preferenciák, párkapcsolati formák, férfi-női szerepek. Az NKI lakossági közvélemény-kutatásainak áttekintése, 1974–2004. Munkaanyag.
- Tóth Olga. (1995): Attitűdváltozások a női munkavállalás megítélésében. *Szociológiai Szemle*, 1995/1. 71–86.
- OECD Family Database
http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.html

Tárgyszavak:

Közvélemény kutatás
Kisgyermekes anyák munkába állása
Női munkavállalás
Gyermek- és munkavállalás összeegyeztetése

**STAY AT HOME FOR THREE YEARS – BUT NOT AT ALL COSTS.
SOCIAL VALUES ON MATERNAL EMPLOYMENT IN HUNGARY**

Abstract

As it is well established, public opinion in Hungary has for long been against the employment of mothers with young children. Consistently with the parental leave policies that allow mothers to stay at home for three years and the scarcity of childcare institutional day care for children under 3, the majority of the population tends to agree with the idea that a young child will suffer if his or her mother works.

Based on a representative survey of the population aged 18 to 50 from 2009 this paper confirms this finding but also provides new evidence to refine and complement our understanding of values and social norms relating to childcare. Although the vast majority of the population favours full-time motherhood for as long as three years or even longer, this idea is not very stable when it comes to considering specific circumstances. In particular we show that when part time work, or flexible home-based work is an option, or also when there is a need for the mother's income in the family, the 3-year age-limit moves to 2-year in most people's mind. Interestingly, even the personal career-motivations of the mother prove to be rather well-accepted reasons for re-entering the labour market earlier. Further pieces of evidence also suggest that a reduction of the parental leave period from 3 to 2 years would not necessarily meet a strong disagreement in the society – provided that other conditions are improved. We conclude that the social norm of the „stay-at-home-mothers for three years” in Hungary is a flexible one, which is at least partly maintained by the lack of family-friendly work opportunities in the country and also by the serious shortage of available childcare for under-threes.